

N

EDELJSKE

T E M E

S pet sem prebral, da bo prišel dan, ko bodo jeziki izumrli. Seveda ne jeziki velikih narodov, temveč jeziki manjšin in malih ljudstev. Na sedem tisoč jezikov, kar jih svet govori, polovici grozi izginotje še pred koncem stoletja. Vsaka dva tedna en jezik utihne s človekom, ki ga je zadnji poznal in ga je smrt vzela. Statistika je postranska. Iz nje moramo potegniti opomin. Meni se je ob statistiki utrlil tudi spomin.

List s podobnim sporočilom sem prvič opazil v pisarni senatorja Darka Bratine na goriškem korzu. Besedilo je bilo povzeto po angleškem časopisu. Bilo je povečano s fotokopirnim strojem in ga je Bratina obesil na steno. »V razvitih deželah smo prišli že tako daleč, da skušamo na vse načine ohraniti to, kar nam je narava podarila. Tako na primer skušamo zaščititi izumirajoče biološke in vegetalne vrste, naj gre za živali ali rastline. Ko pride do ogrožanja neke vrste, se celo javna občila o tem na dolgo in široko razpisujejo. Ko pa gre za človeško vrsto in njene različne "kulturno-jezikovne vrste" - v tem je paradoks -, še zdaleč nismo tako občutljivi. Medtem ko za zaščito narave nekaj le ukrenemo, smo do zaščite "človeške narave" - jezika - še zmeraj brezbrizni,« je nekam zapisal. Ko ti je takšne stvari pravil, se mu je pogled izostril in si v njem zapazil užitek znanja, ki dopušča razumevanje okolja. Govoril je o ekologiji jezika, naroda, kulture, sožitja. Imel je široko znanje, imel je gorečnost in prepričevalnost. Zato je zaznamoval generacijo. Ko je tarnala nad robom, kjer ji je bilo usojeno živeti, jo je nagovarjal, da naj razmišlja globalno in deluje lokalno - skratka, naj iz roba naredi središče, oviro naj preobrazi v možnost in prednost. Prinesel je torej idejo, iz katere je nastala vizija, potem pa še marsikaj otipljivejšega. Umril je na današnji dan pred desetimi leti v kraju Obernai pri Strasbourg, med službenim potovanjem.

Ko sem po desetih letih obudil spomin na septembrski torek leta 1997, na dan, ko je med nas udarila vest o Bratinovi smrti, se mi je v istem hipu vsilila misel o dedičih. Kdo se danes ima za njegovega dediča, kdo to zares je in kdo ni več? Vprašanje sem postavil Bratinovim sopotnikom, ki si jih je po vrtni iz Turina v rodno Gorico novembra 1976 šel iskat - glej glej - med mlajšo generacijo. Nekateri druge je dobil v politiki in med opravljanjem svojih institucionalnih dolžnosti.

»Sprašujete, če ima Bratina dediče? Ne bi znal odgovoriti,« pravi **Giorgio Brandolin**: »Zase vem, da sem dva cela svoja mandata kot predsednik pokrajine verjel v to, kar je on verjel. Njegove sanje so bile moje sanje. Še vedno hranim listič, na katerega je Bratina leta 1997 - v volilni kampanji in po hudem sporu z mano, ker me ni hotel za predsedniškega kandidata za pokrajino - narisal tri kroge. Ponazarjali so Goriško ter Vipavsko in Soško dolino. Obkrožil jih je z večjim krogom. To je bila Evropa, meje na stičišču med tremi manjšimi krogi pa je zbrisal. Postali so celota. To sem devet let skušal urediti s političnimi dejanji. Čez par mesecev se bodo njegove sanje uresničile. Ob tej misli uživam, vendar še potrebujemo Bratinovo vizijo, ne smemo je izgubiti s političnega obzorja. Če nam je njegova dediščina dragocena, potem se ne smemo zadovoljiti z umikom meje. Iz treh krogov moramo urediti politično, kulturno in institucionalno celoto. Še enih sanj nisva skupaj udeleženi. Načrtovala sva čezmejni univerzitetni inštitut in filmsko knjižnico državne relevance. Oboje je z njim umrlo.«

Aleš Doktorič se je prvič neposredno srečal z Darkom Bratino na svoji maturi, pri kateri je bil predsednik komisije: »Privlačila me je v njem edinstvena kombinacija intelektualne ustvarjalnosti, ostrine, daljnovidnosti in širine. H Kinoateljeju sem pristopil leto ali dve kasneje, ker sem videl v njem prostor, kjer sta bili tradicionalna delitev med Slovenci in Italiji na rdece in bele in nezaupljivost do italijanskega prostora preseženi v kvaliteti dela in perspektivi prizadevanja.« Katero idejo je prinesel? »Prvič, da

je tudi goriški prostor prav zaradi svojih potencialov enakovreden kateremukoli drugemu v Evropi, če gre v smer čezmejnne integracije na raznih področjih. Vnesel pa je svojčas k nam postindustrijsko zavest, da je predvsem vlaganje v znanje temeljnega pomena za razvoj skupnosti. Kot katoličan, ki je deloval v Demokratični stranki levice (sedanjih Levih demokrati), je od vsega začetka utelešal težnje, ki so privedle v Italiji do sedanjega rojevanja Demokratske stranke.« Kaj pa dediči? »Dediči so brez dediščine, bi rekel. Za Darkom Bratino so namreč ostali predvsem dolgovi, ker je on imel fatalno, a obenem zelo racionalno atrakcijo v kratkem roku težko uresničljivih projektov na smeri do lastnih vizij. Tako je na dedičih ostala moralna naloga, da realno uresničijo njegove vizije, ki so bile v veliki meri prepuščene ustnemu izročilu. Če naj govorim za svoje področje, je njegov zavedni ali nezavedni dedič gotovo filmski center na Travniku v Gorici, Hiša filma, ki združuje dve društvi, katerih je bil predsednik (Kinoatelje in Sergio

Amidei), kinopodjetje (družbo Transmedia, katere je bil pobudnik) in filmsko smer DAMS Videmske univerze (film je bil absolutno njegova strast).«

Nicolò Fornasir je prispeval k prvi izvolitvi Darka Bratine v rimski senat. K njemu je preusmeril glasove katoliških demokratov iz goriške Krščanske demokracije. »Glasove teh, ki so gledali naprej,« pravi Fornasir. Plačal je z izključitvijo iz stranke, »zmagi pa sva z Bratino nazdravila s šampanjcem v moji kleti«. Družbeno in politično angažiranega Fornasirja še vedno navdihuje Bratinova sposobnost, da je intuicije in dolgoročne vizije spajal s konkretnimi načrti, da je z močjo razuma in trezno analizo odpiral poti, ki so peljale daleč, da je Goriško navezoval s širšim svetom: »Vsi smo njegovi dediči, če svojemu političnemu delu pripisujemo visoko kulturno in človečansko vrednost. Darko ima v nas globoke korenine, ki bodo trajale v času.«

Franco Juri je z Bratino prišel v stik konec osemdesetih let, v času, »ko sem se za-

nimal - kot sam pravi - za multikulturalnost našega obmejnega prostora in smo bili angažirani v procesu demokratizacije v Jugoslaviji, Sloveniji in znotraj italijanske manjšine v Sloveniji in na Hrvaškem. Nato sem z njim sodeloval kot poslanec slovenskega parlamenta, on pa je bil senator v Rimu. Srečala sva se dvakrat tudi v Madridu, ko sem tam bil veleposlanik, on pa evropski poslanec v Strasbourg. Odlično sva se razumela, imela sva zelo podobne poglede na vlogo manjšin, na demokracijo, na človekove pravice, na Evropo, na pomen večkulturalnosti in na nujnost presejanja in odpravljanja meja. Ne predstavljam si današnjega razvoja čezmejnega sodelovanja obeh Goric in odpravljanja meje brez Darkove vizije. Strpnost in spoštovanje dostojanstva vseh sta bila temelja njegovega pristopa do politike, kulture in družbe. Darko Bratina je najavil najboljšo Evropo in je bil njen najboljši predhodnik.« Koga imate za njegovega dediča? »V mislih imam Aleša Doktoriča in Kinoatelje, pa vsa tisto kulturo, ki se zaveda bogastva različnosti

in prepletenosti italijanskega, slovenskega in furlanskega življa. Prav te dni sem Bratinovih navdih začutil v Benečiji, kjer so starši in učitelji praznovali odprtje prvega letnika dvojezične srednje šole v Špetru.«

»Darkota moraš enostavno spoznati!« je Davorin Devetak nagovoril **Jurija Paljka** ob njegovem prihodu na Tržaško univerzo leta 1978. »Zbližala sva se zelo zgodaj - zna povedati Paljk - zaradi skupne krščanske matrice, primorske in goriške podstati in tudi zaradi obojestranskega navdušenja nad takrat mladim poljskim papežem. Z Darkom je bilo lepo, ker je poslušal, ker je znal poslušati, ker nas je imel za sebi enake, ker smo - različni, kot smo bili - imeli v njem dobrega sogovornika, tudi učitelja, predvsem pa človeka, ki je znal govoriti o vseh stvareh. Imel je vizijo prostora in časa. Že takrat je govoril, da bo meja padla, vedel je, da sta večjezičnost in večnarodnost bogastvo in lahko obenem tudi lepa priložnost. Bil je politik, ki je imel dobro študijsko podlago, znal je "brati" družbo, sredi postmoderne je napovedoval globalizacijo, v kateri danes živimo. Verjel pa je tudi v našo prihodnost, v nas, takratno mladino. Čas mu daje prav.« Kje pa so dediči? »Vsi smo malo njegovi - in najbrž ne samo njegovi - dediči. Med danes znanimi osebnimi pa bi za njegovega dediča najprej omenil prijatelja Borisa Perica, ki je na svojem področju gotovo najboljši nadaljevalec Bratinovega dela. Cenim Borisovo umirjenost. To, da zna najprej poslušati, ga zelo približa Bratinovemu liku. Ravno Borisu in njegovim ekipi gre zasluga, če je slovensko družbeno gospodarstvo v Gorici - če ga lahko tako imenujem - danes tako uspešno. Vizija prostora in časa, odlika pri delu, tkanje človeških, prijateljskih, poslovnih in drugačnih, zakaj ne, tudi političnih vezi - tega se je Boris učil pri Bratini. Pa tudi današnjega Rudija Pavšiča ne bi bilo brez Darka Bratine!«

Boris Peric je Bratino spoznal v prvih osemdesetih letih prejšnjega stoletja, kot univerzitetni študent, in je z njim sodeloval do konca. »Darkovo vizijo lahko strnem v enem stavku: Iz ovir je treba ustvariti možnosti. To pomeni razbiti konstituirane danosti in iz osnovnih elementov ustvariti drugačno pojmovanje prostora, odprtega na 360 stopinj. S takšno vizijo je zrevolucioniral kroge, v katerih se je gibal, SKGZ, SLORI, Kinoatelje, Kulturni dom... Njegovega duha danes uteleša predvsem Hiša filma na Travniku. Ker je noter podjetništvo - Bratina je v Turinu poučeval podjetnike -, noter je univerza - bil je univerzitetni profesor -, noter je film - bil je ustanovitelj Kinoateljeja - in je noter kavarna; ravno v kavarnah sem doživljal svoje najlepše trenutke z Darkom, ker je kavarna vsem odprt prostor, brez zapor ali predsodkov, kar je bilo Bratinovo osnovno vodilo. In ker smo iz tamkajšnje podrtje, ki je bila ovira, ustvarili v srednji Evropi edinstven prostor, torej novo možnost.«

Livio Semolič je bil leta 1977 med štiri rimi Gorici, s katerimi je Bratina polagal temelje Kinoateljeja, in nato do zadnjega njegov tesen sodelavec. Najraje se spominja začetkov: »Nepozaben je takratni prvi obisk filmskega festivala v Pulju, ko sva nekaj dni bivala skupaj. Bili smo mladi, a smo se kmalu navzeli njegovega daljnovidnega razmišljanja o skupnem goriškem prostoru od Červinjana do Soške in Vipavske doline, o potrebi po vlaganju v izobraževanje in nematerialne dobrine, kot je bila pobuda za goriško univerzo, kot je tudi vzpostavljane interakcije in integracije med tu živečimi narodi. Kar nekaj nas je, ki skušamo udeležiti Bratinovo vizijo in ideale. Imenoval pa bi vsekakor enega. To je Boris Peric, ki je znal in zna še posebno uspešno širiti obzorja organiziranemu delu manjšine in investirati v inovativne pristope, ki slonijo na Bratinovi paradigmi: Več podjetništva v kulturi in več kulture v podjetništvu.«

* * *

Če naj za konec potegnemo moralo - kot to radi delamo za film -, dediči Darka Bratine smo nazadnje vsi, ki nekaj damo na svoj jezik, ki stavimo na sožitje in Evropo, ki z užitekto teptamo mejo.

DARKO BRATINA ZAZNAMOVAL NAŠ ČAS

1997-2007,
dediči

IGOR DEVETAK

